TA’LIM MENEJMENTIDA LIDERLIK KONSEPSIYALARIGA KLASSIK VA ZAMONAVIY YONDASHUVLARNING ILMIY-NAZARIY TAHLILI

Imomova Dilafro‘z Rustam qizi
“China Road Trans” MChJ tarjimon-maslahatchisi

Annotatsiya. *Mazkur maqolada ta’lim menejmentida liderlik tushunchasining shakllanishi va rivojlanish bosqichlari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinib, klassik liderlik konsepsiyalaridan boshlab, zamonaviy transformatsion, distributiv, adaptiv va raqamli liderlik yondashuvlarigacha bo‘lgan evolyutsion jarayon tizimli yondashuv asosida ochib beriladi, ta’lim tizimi sharoitida liderlik kompetensiyalarining mazmuni, funksional xususiyatlari va innovatsion boshqaruvdagi roli asoslab beriladi.*

Kalit so‘zlar: *ta’lim menejmenti, liderlik konsepsiyalari, klassik liderlik, zamonaviy liderlik, transformatsion liderlik, ta’lim rahbari, kompetensiya.*

НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ КЛАССИЧЕСКИХ И СОВРЕМЕННЫХ ПОДХОДОВ К КОНЦЕПЦИЯМ ЛИДЕРСТВА В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ МЕНЕДЖМЕНТЕ

Имамова Дилафруз Рустам кизи
переводчик-консультант ООО «China Road Trans»

Аннотация. *В данной статье с научно-теоретической точки зрения анализируются этапы формирования и развития понятия лидерства в образовательном менеджменте. На основе системного подхода раскрывается эволюция лидерских концепций — от классических теорий лидерства до современных трансформационных,*

распределённых, адаптивных и цифровых подходов. Обосновано содержание, функциональные особенности и роль лидерских компетенций в условиях образовательной системы, а также их значение в инновационном управлении образовательными организациями.

Ключевые слова: *образовательный менеджмент, концепции лидерства, классическое лидерство, современное лидерство, трансформационное лидерство, руководитель образования, компетенция.*

SCIENTIFIC AND THEORETICAL ANALYSIS OF CLASSICAL AND MODERN APPROACHES TO LEADERSHIP CONCEPTS IN EDUCATIONAL MANAGEMENT

Imomova Dilafro‘z Rustam qizi
Translator and Consultant, China Road Trans LLC

Abstract. *This article provides a scientific and theoretical analysis of the stages of formation and development of the concept of leadership in educational management. Based on a systemic approach, the evolutionary development of leadership concepts is revealed, ranging from classical leadership theories to modern transformational, distributed, adaptive, and digital leadership approaches. The content, functional characteristics, and role of leadership competencies in the educational system are substantiated, as well as their significance in innovative management practices within educational organizations.*

Keywords: *educational management, leadership concepts, classical leadership, modern leadership, transformational leadership, educational leader, competence.*

Zamonaviy ta’lim tizimida boshqaruv samaradorligi ko‘p jihatdan ta’lim muassasasi rahbarining liderlik salohiyati bilan belgilanadi. Global ta’lim makonida raqobatning kuchayishi, raqamli transformatsiya jarayonlari, inson kapitaliga qo‘yilayotgan talablarning ortib borishi ta’lim menejmentida liderlik konsepsiyalarini qayta ko‘rib chiqishni taqozo etmoqda. Endilikda ta’lim rahbari nafaqat ma’muriy boshqaruvchi, balki strategik fikrlovchi, innovator, jamoani ilhomlantira oluvchi lider sifatida faoliyat yuritishi lozim.

Shu nuqtai nazardan, liderlik konsepsiyalarining klassik va zamonaviy yondashuvlarini ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilish, ularning ta’lim menejmentidagi ahamiyatini ochib berish dolzarb ilmiy muammo sifatida namoyon bo‘lmoqda.

“Liderlik” tushunchasi ijtimoiy fanlarda ko‘p qirrali va murakkab kategoriya sifatida talqin etiladi. Dastlab liderlik shaxsiy fazilatlar bilan bog‘liq bo‘lgan bo‘lsa, keyinchalik u ijtimoiy munosabatlar, vaziyat va tashkilot madaniyati bilan integratsiyalashgan tushuncha sifatida rivojlandi.

Ilmiy adabiyotlarda liderlik quyidagicha talqin qilinadi:

- maqsad sari insonlarni birlashtira olish qobiliyati;
- jamoaga ta’sir ko‘rsatish va yo‘naltirish mexanizmi;
- strategik qarorlar qabul qilish jarayoni;
- ijtimoiy mas’uliyat va qadriyatlarga tayangan boshqaruv faoliyati.

Ta’lim menejmentida esa liderlik boshqaruvdan ko‘ra kengroq tushuncha bo‘lib, pedagogik jarayonlarni rivojlantirish, ta’lim sifati va jamoaviy madaniyatni yuksaltirishga qaratilgan faoliyatni anglatadi.

Klassik liderlik konsepsiyalari va ularning xususiyatlari quyidagilardan iborat:

1. Shaxsiy fazilatlar nazariyasi (Trait theory). Klassik liderlik nazariyalarining dastlabki bosqichi liderlikni tug‘ma shaxsiy sifatlar bilan izohlashga asoslangan. Ushbu yondashuvga ko‘ra, liderlar quyidagi fazilatlar

bilan ajralib turadi: qat'iyatlilik, intellektual salohiyat, mas'uliyat, tashabbuskorlik va iroda.

Ta'lim menejmenti nuqtai nazaridan mazkur yondashuv rahbar shaxsiga yuqori talablar qo'ygan bo'lsa-da, liderlikni rivojlantirish imkoniyatlarini cheklab qo'yganligi bilan tanqid qilinadi.

2. Xulq-atvor yondashuvi (Behavioral approach). Mazkur konsepsiya liderlikni rahbarning muayyan xulq-atvor modeli orqali izohlaydi. Yetakchining samaradorligi uning odamlar bilan munosabati va vazifalarni tashkil etish uslubi bilan belgilanadi.

Ta'lim muassasalarida ushbu yondashuv demokratik boshqaruv uslubining shakllanishiga zamin yaratdi, biroq vaziyat omilini etarli hisobga olmagani sababli chegaralangan.

3. Vaziyatli liderlik nazariyalari. Vaziyatli yondashuv liderlik samaradorligini tashqi sharoit, jamoaning tayyorgarlik darajasi va muammoning murakkabligi bilan bog'laydi. Bu nazariya ta'lim menejmentida moslashuvchan boshqaruv g'oyasining rivojlanishiga xizmat qildi.

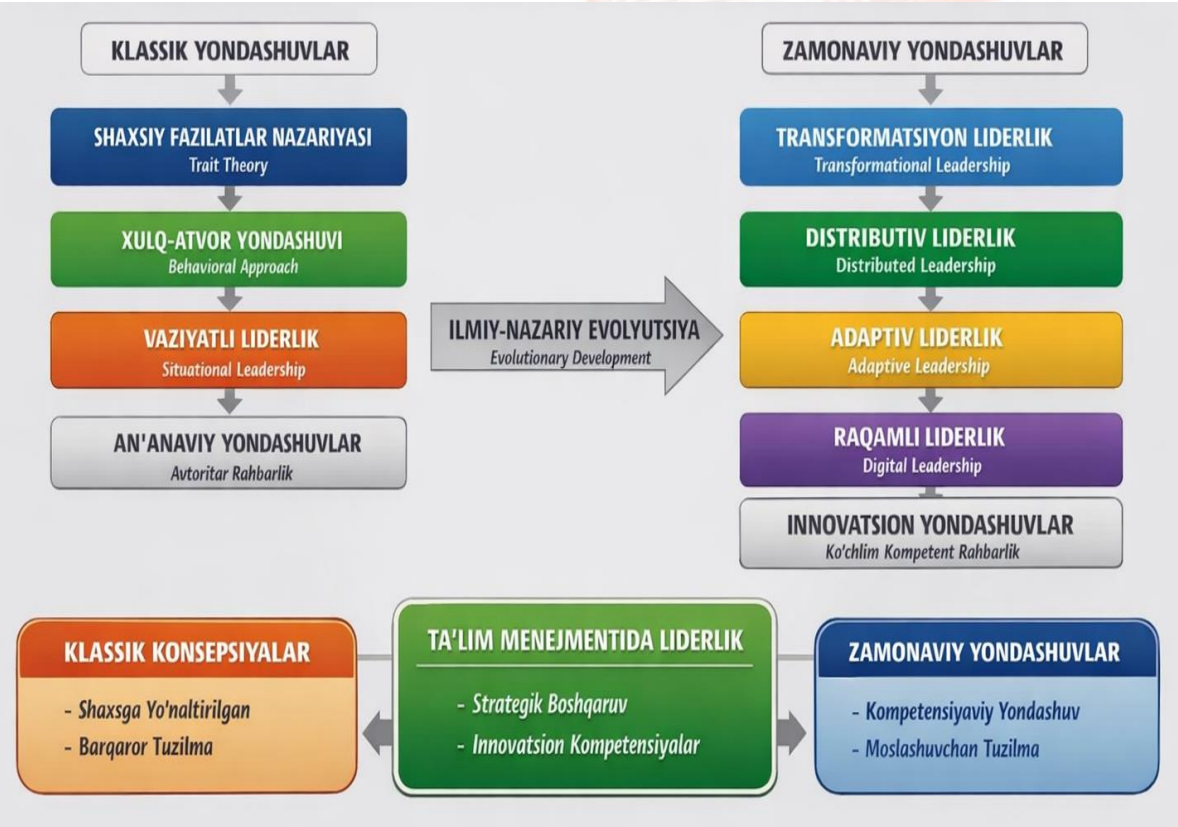

1-rasm. Liderlik konsepsiyalariga klassik va zamonaviy yondashuvlarning ilmiy-nazariy evolyutsiyasi

Zamonaviy liderlik yondashuvlari: innovatsion paradigmasi quyidagilarda ifodalanadi:

1. Transformatsion liderlik konsepsiyasi. Transformatsion liderlik zamonaviy ta’lim menejmentida eng samarali yondashuvlardan biri sifatida e’tirof etiladi. Bu model rahbarning jamoani ilhomlantirishi, umumiy qadriyatlarni shakllantirishi va rivojlanishga undashi bilan tavsiflanadi.

Ta’lim muassasalarida transformatsion lider:

- pedagogik innovatsiyalarni qo‘llab-quvvatlaydi;
- ijodiy muhit yaratadi;
- o‘qituvchilar va talabalarning rivojlanishini strategik maqsad sifatida belgilaydi.

2. Distributiv liderlik. Distributiv liderlik yondashuvi liderlikni individual shaxsga bog‘lamaydi, balki jamoa ichida taqsimlangan jarayon sifatida talqin etadi. Bu yondashuv ta’lim muassasalarida jamoaviy boshqaruv madaniyatini rivojlantirishga xizmat qiladi.

3. Adaptiv va raqamli liderlik. Raqamli transformatsiya sharoitida ta’lim menejeridan tezkor qaror qabul qilish, raqamli texnologiyalarni boshqaruvga integratsiyalash va o‘zgarishlarga moslashuvchan bo‘lish talab etiladi. Adaptiv liderlik ushbu talablarni qondirishga qaratilgan zamonaviy konsepsiyadir.

Ilmiy tahlillar shuni ko‘rsatadiki, klassik liderlik konsepsiyalari rahbar shaxsiga yo‘naltirilgan bo‘lsa, zamonaviy yondashuvlar jarayon, kompetensiya va innovatsiyaga asoslanadi. Ta’lim menejmentida aynan zamonaviy liderlik modellari ta’lim sifatini oshirish va tizimni barqaror rivojlantirish imkonini beradi.

Mazkur maqolada ta’lim menejmentida liderlik konsepsiyalarining shakllanishi va rivojlanishi klassik hamda zamonaviy ilmiy yondashuvlar asosida tizimli tahlil qilindi. Tadqiqot jarayonida liderlik tushunchasining

dastlab shaxsiy fazilatlar va xulq-atvor bilan izohlangan klassik talqinlardan boshlab, hozirgi kunda kompetensiyaviy, innovatsion va moslashuvchan boshqaruvga asoslangan zamonaviy modellargacha bo‘lgan evolyutsiyasi ilmiy jihatdan asoslab berildi.

Ilmiy-nazariy tahlillar shuni ko‘rsatdiki, klassik liderlik konsepsiyalari ta’lim muassasasi rahbarining shaxsiy sifatlari va boshqaruv uslubiga katta e’tibor qaratgan bo‘lsa-da, ular zamonaviy ta’lim tizimida yuzaga kelayotgan murakkab ijtimoiy-pedagogik vazifalarni to‘liq qamrab ola olmaydi. Shu bois ta’lim menejmentida transformatsion, distributiv, adaptiv va raqamli liderlik yondashuvlari ustuvor ahamiyat kasb etmoqda. Ushbu yondashuvlar rahbarni nafaqat ma’muriy boshqaruvchi, balki strategik fikrlovchi, jamoani ilhomlantiruvchi va innovatsion jarayonlarni boshqaruvchi lider sifatida namoyon etadi.

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, zamonaviy liderlik konsepsiyalari ta’lim muassasalarida boshqaruv samaradorligini oshirish, pedagogik jamoaning kasbiy faolligini kuchaytirish hamda ta’lim sifatini ta’minlashda muhim omil hisoblanadi. Ayniqsa, raqamli transformatsiya sharoitida ta’lim menejerlarining adaptiv va raqamli liderlik kompetensiyalarini rivojlantirish dolzarb vazifaga aylanmoqda.

Ilmiy-nazariy tahlillar natijasida quyidagi xulosalarga kelindi:

- liderlik konsepsiyalari tarixiy evolyutsiya jarayonida murakkablashib, ta’lim menejmenti ehtiyojlariga moslashgan;

- klassik yondashuvlar rahbar shaxsining ahamiyatini ochib bergan bo‘lsa, zamonaviy konsepsiyalar liderlikni kompetensiyaviy va innovatsion jarayon sifatida talqin etadi;

- ta’lim menejmentida transformatsion, distributiv va adaptiv liderlik modellari eng samarali yondashuvlar hisoblanadi.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, ta’lim menejmentida liderlik konsepsiyalarini ilmiy asosda o‘rganish va ularni amaliyotga tatbiq etish ta’lim

tizimini barqaror rivojlantirish, innovatsion boshqaruvni yo‘lga qo‘yish hamda raqobatbardosh kadrlar tayyorlashga xizmat qiladi. Mazkur maqolada bayon etilgan ilmiy xulosalar ta’lim muassasalari rahbarlarining liderlik kompetensiyalarini rivojlantirishga qaratilgan metodik yondashuvlarni ishlab chiqishda nazariy asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Abduqodirov A.A. Ta’lim menejmenti va marketingi asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2016. – 256 b.
2. Yo‘ldoshev J.G‘., Usmonov S.A. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: O‘qituvchi, 2015. – 312 b.
3. Кустов Ю.А. Управление образовательными системами. – М.: Просвещение, 2015. – 312 с.
4. Мачулис В.В. Лидерство в современной образовательной организации. – СПб.: Питер, 2019. – 288 с.
5. Солдатова Г.У., Гришина Н.В. Психология лидерства. – М.: Смысл, 2014. – 304 с.
6. Волкова С.Р. Педагогический менеджмент в условиях модернизации образования. – М.: Владос, 2017. – 276 с.
7. Bush T. Theories of Educational Leadership and Management. – London: SAGE Publications, 2011. – 224 p.
8. Day C., Sammons P. Successful School Leadership. – Reading: Education Development Trust, 2016. – 156 p.
9. Northouse P.G. Leadership: Theory and Practice. – 8th ed. – Thousand Oaks, CA: SAGE, 2019. – 520 p.